

KAJKAVSKA GRAMATIKA IGNACIJA SZENTMÄRTONYJA (1783)*

Jembrih, Alojz

Source / Izvornik: **Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin, 1986, 277 - 290**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:964542>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-20**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for
Croatian Studies](#)

RADOVI Zavoda za znanstveni rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti	1	277—306	16 slika	Varaždin 1986.
--	---	---------	----------	-------------------

UDK 415:8(091)(497.13)

Izvorni znanstveni rad
Original Scientific Paper

ALOJZ JEMBRIH

KAJKAVSKA GRAMATIKA IGNACIJA SZENTMÁRTONYJA (1783) *

KAJKAVIAN GRAMMAR OF IGNACIJ SZENTMARTONY (1783)

Up to now the first printed Kajkavian grammar book (1783) and its author Ignacij Szentmártony, Jr., (born in 1743) have not been well-known in the Serbo-Croatian research works. Because of that in this treatise attention is paid to the author and his forgotten work.

1.

U *Izboru dugovanj vsakoversteneh...*, Tomaš Mikloušić (1767—1833) spominje da je »Szentmártony, vitznanec i Slovnícu horvatsku za Nemce 1783 vu Varažd. (inu)« napisal.¹

Bila je to Slovnica kajkavskoga književnog jezika koja je u povijesti naše filologije sve do danas ostala nekako po strani.²

Žerjavinec, Lug 13, YU—41260 Sesvete

* Ovo je proširena verzija pročitano referata na Znanstvenom skupu »Povijesna dijalektologija«, održanog 15., 16. i 17. ožujka 1984. u Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu.

¹ Citirano prema *Dokumenti za naše podrijetlo hrvatskoga preporoda (1790—1832)* skupio i uvodom popratio Dr. Franjo Fancev, Građa za povijest književnosti hrvatske, JAZU, knj. XII, Zagreb 1933, 167.

² Po kronološkom redu sada je poznato šest gramatika kajkavskog književnog jezika: Ivan Vitković profesor zagrebačke arhigimnazije ostavio nam je u rukopisu gramatiku pod naslovom »*Gründe der Croatischen Sprache zum Nutzen der deutschen Jugend... Agram 1779*«. Nalazi se u Sveučilišnoj i nacionalnoj biblioteci u Zagrebu Sign. R. 3168. Korade u navedenoj raspravi (v. bilj. 3) spominje kako taj rukopis nije mogao pronaći u spomenutoj biblioteci. Slijedi *Einleitung zur kroatischen Sprachlehre für Teutsche (1783)* Ignacija Szentmártonyja. Nalazi se u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu sign. II D-8°-60; Franz Kornig, *Kroatische Sprachlehre, oder Anweisung für Deutsche, die kroatische Sprache in kurzer Zeit gründ-*

Budući da su u 18. stoljeću postojala dva Szentmártonya s imenom Ignacije, stariji i mlađi, bibliografi i povjesničari književnosti, kada su govorili o autorstvu spomenute gramatike, spominjali su Szentmártonya ne precizirajući o kojem je riječ da li o mlađem ili starijem Ignaciju.³

Kako je Mijo Korade objavio iscrpnu monografiju o starijem Szentmártonyu⁴ koji je više bio poznat na Zapadu napose u portugalsko-španjolskom jezičnom području gdje ga spominju i najveće enciklopedije tih zemalja, nego li u Jugoslaviji, donosimo nekoliko biografskih podataka o mlađem Ignaciju Szentmártonyu.

Upravo zato što su postojala dva Ignacija Szentmártonya, neki su autori miješali njihove biografske podatke, kao npr. godinu smrti 1806. pripisivali su starijem Ignaciju.

Ignacija Szentmártonya mlađeg izvori spominju kao »*Nobilis Croata insulanus*«, koji se rodio u plemićkoj obitelji 17. II. 1743. u Međimurju.⁵ Otac mu je bio vojni povjerenik zaladske županije. Gimnaziju je pohađao u Varaždinu gdje je primljen u isusovački red. Studij filozofije završio je u Grazu 1765. Kao profesor u Zagrebu predaje 1765, a 1766, 1767. u Varaždinu, da bi opet otišao na studij teologije u Graz. Nakon ukinuća isusovačkog reda (1773) predaje kao profesor sintaksu (4. razred) u Varaždinu sve do 1776., a gramatiku od iste godine (1776) (3. razred) u Zagrebu.⁶

lich zu erlernen (wollen)... Agram 1795. Sveučilišna i nacionalna biblioteka sign. D-8°-113; Josip Ernest Matijević, *Horvatska Grammatika oder kroatische Sprachlehre von einem Menschenfreunde verfasst und herausgegeben*... Agram 1810. Josip Đurkovečki, *Jezičnica hrvatsko-Slavinska za hasen Slavincev i potreboću ostaleh stranskoga jezika narodov — Kroatisch-Slavische Sprachlehre zum Nutzen der Slavonier Und Gebrauche der übrigen auswärtigen Nationen, Pesth 1826; Ignac Kristijanović, Grammatik der kroatischen Mundart, Agram 1837. isti, Anhang zur Grammatik der kroatischen Mundart, Agram 1840. U vezi s gramatikom Đurkovečkog i Kristijanovića usp. Janko Jurančič, *Dva malo poznata kajkavska gramatičara*, Južnoslovenski filolog, knj. 30, Beograd 1973, 358–367.*

³ Szentmártonya kao autora gramatike spominju: T. Mikloušić, I. Kukuljević, P. J. Safarik, De Baker, Sommervogel, Rybaj, Wurzbach, Leite, Predragović, Vanino, Cuvaj, O. Šojat, Rotraud Stumfohl, J. Dobrowsky. Zv. Bartolić drži da je »Ignac Szentmartony stariji pisac hrvatske gramatike pisane na njemačkom jeziku«, isto misli i Mijo Korade. Usp. Zv. Bartolić, *Sjevernohrvatske teme I*, Čakovec 1980, 120; M. Korade, *Život i rad Ignacija Szentmartonyja (1718–1793)*, Vrela i prinosi, br. 14, Zagreb 1983, 66–100, odnosno 94–96. Takvom sam se mišljenju bio i ja priklonio, međutim sagledavanjem nekih činjenica došao sam do zaključka da je ipak mlađi Szentmartony autor gramatike, o tome govorim u daljem tekstu ovdje. Usp. moj članak u »OKU«, br. 292, Zagreb 1983, 22, kao i u »Stoletnom Kaj-Koledaru III«, Zagreb 1983, 27–36.

⁴ Korade, n. dj.

⁵ Usp. Korade, n. dj., 93. Nije na odmet ako spomenemo da na Bečkom sveučilištu godine 1636. studira jedan »*Ioannes Szentmartini, Croata*«. Podatak preuzet iz: *Die Matrikel der Universität Wien, Bd. IV, 1575/II–1658/59*, bearbeitet von Franz Gall und Hermine Pauhart, Wien–Köln–Graz 1974, 575.

⁶ Usp. Korade, n. dj., 93–94.

*Concurrentes pro Cathedra 1^{ae} Humanitatis Classis Vacante
in Regio Zagrabienſi Archi-gymnaſio.*

<i>Nomen et Cognomen</i>	<i>Aetas, Status</i>	<i>Studia pro tractavit</i>	<i>Lingua quas Callat.</i>	<i>an ubi et Status quod docuit. Valitudinis</i>
<i>Ignacius Szentmartony</i>	<i>Annus 37. Ecclesiasticus Excommunicatus</i>	<i>Philosophiam et Theologiam absolvit in Loc. Zagr.</i>	<i>Croatiam et Germanicam</i>	<i>In Societate humaniora b. Annus Novit, a Superioribus et in p. d. d. dignitatem humaniora in Societate Annus 9. ab hora uno, postea profitemur D. Annus. In p. d. In Archi-gym naſio Zagrabienſi</i>
<i>Ivanus Virkovich</i>	<i>Annus 43. Ecclesiasticus Excommunicatus</i>	<i>In Societate omnia studia absolvit</i>	<i>Croatiam Germanicam Daciam.</i>	<i>Donus</i>

Sl. 1. Popis kandidata za profesorsko mjesto na Zagrebačkoj arhigimnaziji 1780. g. Ignac Szentmartony je na prvom mjestu. (Acta scolastica, Fase. 7, br. 170, Arhiv Hrvatske u Zagrebu).

Godine 1780. uz Ivana Vitkovića i Jurja Dianića kandidira se za profesora u višim razredima (humaniora); bude izabran i tu u Zagrebu predaje do 1783. godine.

Poradi zanimljiva sadržaja odluke o izboru Ignacija Szentmártonyja za profesora u višim razredima zagrebačke gimnazije, pogledajmo odgovarajući tekst te odluke.

»Razumjevši odluku u vezi s umirovljenjem profesora Mikocija, odredio sam da se raspiše natječaj još u Požunu radi kratkoće vremena. Kada je došao taj isti dan, osim lokalnog direktora Akademije predložio sam za suce još direktora humaniora i direktora varaždinske gimnazije. Pravila natječaja slijedio sam kao što je i Vaša prejsnost i vijeće (...) postupilo prema protokolu za odgoj mladeži za arhigimnazije.

Imena i ostale podatke natjecatelja pruža priložena tablica ovdje dolje. Što se tiče života i ponašanja natjecatelja nije slijedio nikakav prigovor ni protiv jednoga od njih. Što se tiče stila, poznavanja sistema tečaja humaniora, poznavanja estetike, prva četvorica su tako zadovoljila da se svaki od njih smatra dostojnim katedre. Što se pak tiče poduke, sa zadovoljstvom javnosti na gramatičkim katedrama prema novom sistemu četverogodišta, glasanjem je pripalo Ignaciju Szentmártonyju. Stoga njega predlažem za prvu ispraznjenu katedru humanitatis uz plaću od 500 forinti (...).«⁷

Kada bismo željeli odrediti autorstvo spomenute kajkavske gramatike, onda upravo diskurz navedene odluke o izboru Ignacija Szentmártonyja (mlađega) za profesora na zagrebačkoj arhigimnaziji ide njemu u prilog kao potencijalnom autoru.

Na Szentmártonyja kao autora navedene kajkavske gramatike poziva se 1814. i Josef D o b r o w s k y: »(...) Da Schlözer schrieb,

d. i. 1770, gab es noch keine Kroatische Sprachlehre, wenn gleich Christ. von Jordan (de Orig. Slau. P. IV. p. 109—118) 25 Jahre früher die Kroatischen Declinationen und Conjugationen mit den Böhmischen und Slowakischen verglichen hat; jetzt aber sind wir schon mit zweien versehen:

Einleitung zur kroatichen Sprachlehre für Teutsche. 118 Seiten in 8°. ohne Druckort. Die Vorrede ist unterzeichnet Warasdin 1783. Wir sind die ersten, sagt der Verfasser, ein gewisser Szentmártony, wie er in dem Ribaischen geschriebenen Katalog angegeben wird, so es wagen, jene Sprache, die man eigentlich die kroatische nennt, in sichere Regeln zu bringen, und die Anfangsgründe zu einer vollständigen Sprachlehre für jene Mundart, welche in den Gespannschaften von

⁷ Usp. latinski original u *Acta scolastica*, Fasc. 7, br. 170. Zahvaljujem profesoru Jakovu Stipišiću što mi je gornji citat pomogao prevesti s latinškoga.

Agram, Kreuz und Warasdin und den nächst angränzenden Provinzen üblich ist, zum Gebrauche lehrbegieriger Ausländer zu entwerfen.«⁸

Budući da još uvijek postoje disparatnosti o autorstvu prve tiskane kajkavske gramatike, držim da je na mjestu ako u slijedećem razmatranju sagledamo sve one premise koje govore u prilog autorstvu mlađeg Ignacija Szentmártonyja.

U prilog njemu ide činjenica, što je bio *profesor gramatike* i dobro je poznavao strukturu latinskih i njemačkih gramatičkih obrazaca. Poznavao je od stranih jezika latinski i njemački,⁹ a gramatika svjedoči da je izvrsno znao i hrvatski, u ovom slučaju kajkavski književni jezik.

M. Korade ističe kako se Szentmártony (mlađi, A. J.) »u knjizi ne osvrće na učenike i ne navodi da je djelo namijenio za gimnazijske potrebe ili kao školski priručnik, već za Nijemce koji žele naučiti hrvatski.«¹⁰ Konstatacija je donekle na mjestu ako se kajkavska gramatika (1783) promatra u kontekstu namjene kakvu su imale slavonske gramatike, Lanosovićeve i Reljkovićeve. Naime »(...) Sie sind für den Gebrauch der aufgeschlossenen Josefiner gedacht, bedienen sich der zentralen Monarchiesprache, sind sehr zweckbestimmt, wollen bereits einem weiten Kreise 'nützlich' sein, sollen auch vom Lehrer verwendet werden, also gleichfalls Mittel

⁸ Usp. Slovanka. *Zur Kenntnis der alten und neuen slawischen Literatur, der Sprachkunde nach allen Mundarten, der Geschichte und Alterthümer von J. Dobrowsky*, Prag 1814, 188—189. U vezi s Rybayem, valja istaći da je rođen v. Banovcih 1753/4; umro je u Torschau kod Bača. Bio je poznat kao evangelički teolog i lingvist-filolog. Više o njemu v. Konstant von Wurzbach, *Biographisches Lexicon des Kaiserthums Österreich*, Wien 1874, knj. 26, 7—8.

⁹ U tablici priloženoj ocjeni u vezi s natječajem za profesora u višim razredima (1780), u rubrici »*Lingua quas callet*« (jezik koji govori, zna) da je to »*Croaticam et germanicam*«. Dakle uz latinski koji je obavezno morao dobro poznavati, Szentmártony mlađi zna pored hrvatskoga i njemački jezik. Na popisu pored Szentmártonyja nalaze se još Ivan Vitković, Maksimilian Leibl, Juraj Dianić, Lino Kotter i Tito Brezovački. Profesorsko mjesto dobila su prva četvorica o kojima je zapisano »(...) Što se tiče stila, poznavanja sistema tečaja humaniora, poznavanja estetike, prva četvorica su tako zadovoljila da se svaki od njih smatra dostojnim te katedre (...)«. Usp. Alojz Jembrih, *Juraj Dianić i njegovo djelo*, KAJ, časopis za kulturu i prosvjetu, god. XVII, br. 2, Zagreb 1984, 49—67.

¹⁰ Usp. Korade, n. dj., 95. Međutim moramo istaći da se autor gramatike ipak osvrće na učenike na str. 45—46 kada govori o tzv. »*Die jüngst vergangene Zeit*«, onda u bilješci 1. kaže: »Dieser Unterschied zwischen der jüngstvergangenen Zeit wird in den Schulsprachlehren nur wegen der lateinischen und Teutschen Sprache, so die Knaben lernen, engezeigt; dann in der That selbst ist zwischen *bil szem*, und *jeszem bil*; *bil je*, und *je bil* kein Unterschied der Zeit, und wird eines für das andere gebrauchet. Statt der jüngst vergangenen Zeit findet man auch in Büchern *beße* in allen Personen und Zahlen, so aber in der gemeinen Red-Art selten gebrauchet wird; noch weniger aber gebrauchet man: *bih*, und *biah*, so bei den Dalmatiern gewöhnlich ist.« Szentmártony pod *Dalmatiern* podrazumijeva zapravo štokavce, možda ikavce, dakle »bosanski« govor, jer u 18. st. dalmatinski i bosanski po shvaćanju *Propagandae de fide* isti je jezik. Usp. J. Radonić, *Stamparije i škole rimske Kurije*, Beograd 1949, 76.

der neustrukturierten Volksbildung sein. Sie sind aber gleichzeitig- und das ist symptomatisch- Lehrbücher für die im wesentlichen deutsch erzogenen Slawen, die daraus ihre Muttersprache lernen oder sich in ihr vervollkommen sollen.«¹¹

Što se tiče datiranja njemačkog predgovora gramatike (1783) »*Varasdin, den 20. May 1783*«, također ide u prilog mlađem Ignaciju. Naime iz popisa profesora zagrebačke gimnazije saznajemo da je on predavao u Zagrebu do 1783. pa je iste godine mogao biti i u Varaždinu gdje je spomenutu gramatiku mogao redigirati i napisati predgovor.¹²

Da stariji Ignacije Szentmártony (1718—1793) nije autor gramatike, svjedoči glasoviti povjesničar isusovačkog reda J. N. Stöger koji spominje starijega Ignacija Szentmártonya kao izvrsnoga matematičara koji nije ništa napisao!¹³ Bez obzira što su neki bibliografi kajkavsku gramatiku (1783) pripisivali starijem Ignaciju, osim toga oni su uz godinu njegove smrti 1793. navodili i godinu 1806. koja se odnosi na mlađega Ignacija, zaista ima razloga da autorom prve tiskane kajkavske gramatike, koja u teorijskoj i praktičnoj dimenziji potvrđuje cvat književnosti na narodnom — kajkavskom jeziku, smatramo Ignacija Szentmártonya mlađega.

Jedini (nama) poznati primjerak »*Uvoda u hrvatsku slovnicu za Nijemce Einleitung zur kroatischen Sprachlehre für Teutsche*«¹⁴ na 118 stranica džepnoga formata, nalazi se u SNB u Zagrebu, sign. R. II-8°-60.

Poradi zanimljiva predgovora na njemačkom donosimo ga u prijevodu na hrvatskom jeziku.

»Nijedan evropski jezik nije u svojem mnogostrukom narečju tako različit i raširen kao Ilirski ili Slavenski: Rusi, Poljaci, Česi, Slovaci, Slovenci (Wenden), Dalmatinci, Bošnjaci, Bugari imaju mnoge zajedničke korijene riječi i nazive, ipak se, kao: talijanski, francuski i španjolski, međusobno razlikuju, koji potječu od jednoga matičnog jezika, naime latinskoga.

Mi smo prvi koji se usuđujemo da, onaj jezik što se zapravo zove hrvatski (die man eigentlich die Kroatische nennet), svodimo u stalna pravila za upotrebu strancima koji ga žele

¹¹ Citirano prema Herbert Peukert, *Slawische Nationalsprachen in der Wiedergeburtzeit*, Wissenschaftliche Zeitschrift der Ernst—Moritz—Arndt—Universität Greifswald, Jahrgang XI, 1962, 375 (p. o.).

¹² Usp. popis profesora zagrebačke gimnazije od 1776. do 1957. u *Zborniku naučnih i književno-umjetničkih priloga bivših đaka i profesora o 350-godišnjem jubileju 1607—1957*, Zagreb 1957, 1024.

¹³ Usp. Korade, n. dj., bilj. 184.

^{14a} Ovaj rad bio je već otisnut, kada sam saznao da jedan primjerak iste gramatike u svojoj biblioteci u Samoboru imaju oci franjevci. Podatak iz rada A. Sojata »Prva objavljena gramatika kajkavskoga književnog jezika« u: *Rasprave Zavoda za jezik I FF*, 10—11, Zagreb 1985, 201—221.

¹⁴ Na naslovnoj stranici potpisan je *Stjepan Mlinarić*, pa nam je zaključiti da gramatika potječe iz njegove ostavštine.

naučiti, ujedno činimo temelje za potpunu slovnici onoga govora (für jene Mundart) koji je u običaju u zagrebačkoj, križevačkoj i varaždinskoj županiji te bližim graničnim pokrajinama.

Poduzimamo ovaj skromni pokušaj da bi potakli vrijednu marljivost slavnih ljudi čije je ime preuzvišeno za takvo nezatno djelce, da bi ono ipak u budućnosti svima služilo i bilo poticajem u nasledovanju.

Kako pretpostavljamo da će naši čitaoci bez daljnjega imati pojma o sintaksi njemačkog jezika, o tome nećemo govoriti da ne prekoračimo tako omiljenu kratkoću.

Varaždin, 20. svibnja 1783.«

Iz čitava predgovornog diskurza uočljivi su tragovi narodnoga preporoda u vrijeme jozeфинizma. Prisutnost nacionalne svijesti naš predgovornik stavlja u prvi plan!

Pojava Szentmártonyjeve kajkavske gramatike zanimljiva je već po samom naslovu. Pojavljuje se dakle iste godine kada car Josip II, provodeći školske reforme, određuje da službeni jezik u školama bude njemački s jedne strane, te saziva pravopisnu komisiju u Beču u vezi s jedinstvenim hrvatskim pravopisom, s druge strane.¹⁵

Onome što smo naprijed već istakli s obzirom na namjenu slavonskih gramatika u čiji kontekst objavljivanja ulazi i ova kajkavska gramatika (1783), valja još dodati da je Szentmártonyjeva gramatika »rođena« kao nasušna potreba u kontekstu političkih događaja. U odnosima Mađarske i trojedne kraljevine: Dalmacija—Hrvatska—Slavonija, nisu stvari posve čiste. Mađari žele pomađariti Hrvate poričući hrvatsko-ugarsku nagodbu (1102). Hrvati preferiraju Beč. Prema tome gramatika je »za Nijemce« kao i Hrvate, samo dobro došla, jer njome se *normira* književni jezik triju županija. Na osnovi toga razumljiva je autorova suzdržljivost od nespominjanja svog imena i mjesta tiskanja gramatike.

Bila je to gramatika koja ni danas nakon dvjesta godina ne gubi na svojoj suvremenosti. Gramatika koja je sadržavala sve što sadržava i današnja normativna gramatika: *ortografiju*, *ortoepiju*, *prozodiju* i *morfologiju*; sve to nalazimo u Szentmártonyjevoj kajkavskoj gramatici (1783).

Sadržaj Uvoda u hrvatsku slovnici za Nijemce (1783)

2.

Pregledno koncipiranu gramatiku Ignacija Szentmártonyja (mlađeg) sadržajno možemo podijeliti u nekoliko osnovnih dijelova. *Prvi dio* (Erster Teil. Von dem Gebrauche, und der Aussprache der

¹⁵ Szentmártonyjeva se gramatika pojavljuje u vrijeme tzv. »visokog jozeфинizma« (1780–1792).

Buchstaben) — na osam stranica raspravlja »O upotrebi i izgovoru slova« (5—12). Prema Szentmártonyjevom opisu možemo reći da je riječ o dijelu gramatike koji danas zovemo *ortoepija* i *pravopis*, iako je danas pravopis odvojen od gramatike. Zapravo njegov pravopis valja promatrati samo u odnosu na njemački pravopis koji on uspoređuje s hrvatskim kajkavskim pravopisom i izgovorom pojedinih glasova.

Prije nego će preći na objašnjivanja pojedinih glasova (njihova izgovora), Szentmártony prvi dio započinje slijedećim uvodom:

Hrvati se danas (1783, A. J.) služe latiničkim slovima od kojih su u upotrebi: *a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, r, s, t, u, v, y, z*. Slova *q* i *x*, barem za sada u ovom jeziku su sasvim nepoznata.

Budući da hrvatski jezik ima takve svoje glasove koji se inače ne mogu izreći drugim slovima, sv. braća Ćiril i Metodije stvorila su novi način pisanja tako da su za ilirske i slavenske narode uveli određeni broj slova za izricanje novih glasova. Međutim preuzimanjem latinice pokazao se nedostatak u pisanju koji nije bio prisutan u glagoljskim pismenima (A. J.), tako da se počelo pisati udvojenim grafemima, tj. dva suglasnika čine novi glas (ton). Ti su:

<i>današnji način pisanja</i>		<i>stari-ilirski način</i>	<i>ime</i>	<i>njem. izgovor</i>
Ch, ili ty (č)	✓	ili 4	cherv	Tschert
Cz (c)		Ц	Czi	ǰ i
Dy ili gy (đ)		А	gyero	Dschrt
ly (lj)		М	ly	lii
ny (nj)		М	ny	Nii
Ss, ili sh (š)		Ш	S ǂ aj	Schai
Sz (s)	6	ili 6	szlovo	Slowo

Na osnovi priloženih sedam digrafa (latinice) i grafema za koje Szentmártony kaže da su »*Alt-Illyrische*« dodajući im imena glagoljske azbuke, zaključiti nam je da se ugledao u Jambrešićevu »Ortografiju« koju je on priložio svojem Rječniku (1742) pod naslovom »*Orthographia seu recta croaticae (generalis vocabulo illyrice, seu szlavanice) scribendi ratio*«. ¹⁶ Jambrešić i Szentmártony kao i A. M. Reljković, u svojoj »*Novoj slavonskoj i nimačkoj gramatici*« (1767) donose azbuku tzv. bosanske ćirilice kakvom se služio M. Divković. Sve nam to govori da su slijedili prijedlog Rima —

¹⁶ Usp. Andrea Jambrešić, *Lexicon latinum interpretatione Illyrica, Germanica et Hungarica locuples...*, Zagrabiae 1742.

Propagandae de fide — po kojem su se knjige trebale tiskati ilirskim jezikom ćirilskom grafijom bosančice.¹⁷

Nakon priložena pregleda digrafa, Szentmártony nastavlja:

Sva gore latinička slova kod Hrvata izgovaraju se isto kao i kod Nijemaca: ipak ona slova koja su različita (po izgovoru) od njemačkog izgovora, posebno ćemo ih spomenuti kako slijede:

B, se izgovara nešto mekanije nego što je to običaj kod njemačkog

C, se kod Hrvata ne upotrebljava, osim pred suglasnicima *h*, *s*, *z* i tada ima slijedeći izgovor:

Ch, ili *cs*, glasi kao u njemačkom *Tsch*. Npr. *Korbach* ili *Korbacs* izgovara se *Korbatsch*.¹⁸

Cz, odgovara njemačkom *z*. npr. *Czukur* izgovara se *Zukur*.

D, zadržava njemački glas, iznimno ako se pred njim nalazi *y*, tada se izgovara kao *dsch*, ali ipak se iza *dsch* čuje nešto malo *j*, gotovo kao u italijanskom *gi* u riječi *giungere*; npr. *Rodyen*, čitaj *Rodschen* (Usp. bilj. 21 ovdje).

E, u hrvatskom ima tri glasa:

1. zvuči kao obično njemačko *e*; npr. *vedro* (heiter), čitaj *wedro*.

2. ako *é* ima oštar akcent (Tonzeichen), izgovara se kao obično *ö* u njemačkom, ili više zvuči kao prvo *e* u riječima *Ebenholz*, *Esel*; npr. *védro* (Eimer), čitaj *wödro*.

3. Nalazi li se *E* ispred *R* i slijedećeg suglasnika, zvuči vrlo tiho, i gotovo se ne čuje (wird fast gänzlich verschlungen); npr. *berza szmert*, izgovara se *brsa smrt*.¹⁹ To brzo čitanje

¹⁷ Usp. Josip Jurić, *Pokušaj »Zbora za širenje vjere« god. 1627. da kod južnih Slavena uvede zajedničko pismo*, *Croatica Sacra*, svez. 8, Zagreb 1934, 143—154, odnosno 147—154.

¹⁸ Već je Nikola Krajačević-Sartorius (1582—1653) u svojim »*Svetim Evangelijima*« (drugo izdanje 1651, str. 301, priredio Petar Petretić) nastojao dati sustav kajkavske ortografije. On dopušta dva digrafa za *č*: *ch* i *cs*. Međutim još 1560. Pavao Skalić (1534—1575) predlaže Primožu Trubaru da uzme *ch* a ne *zh* za *č*. Više o Skaliću i o njegovu zauzimanju za kajkavsku ortografiju vidi u mojem radu *Pavao Skalić u službi reformacije*, Družbena i kulturna podoba slovenske reformacije, SAZU, Ljubljana 1978, 127—139.

¹⁹ Gotovo slično Ignac Kristijanović u svojoj gramatici »*Grammatik der kroatischen Mundart*«, Zagreb 1837, 3 piše o istom vokalu: »Vom *e* ist noch zu merken, daß es in Wörtern, in welchen es nach einem Mitlaute steht, und darauf ein *r* mit noch einen oder mehreren Mitlauten folgt, gar nicht gehört wird, in welchem Falle es aber ohne Tonzeichen steht: *ZB. kert, hert, vert, perzt*, 1.(ies) *krt, hrt, vrt, prst*.« Možemo pretpostaviti da je Kristijanović poznao Szentmártonyjevu *Slovnícu za Nijemce* (1783), kao što ju je poznao i Franz Kornig, a prema Šafaříku se i koristio njome kod svoje Gramatike (1795). Sve u svemu, zaista možemo reći da je Szentmártonyjeva Gramatika služila kao temelj svim kasnijim kajkavskim gramatikama, v. bilj. 2 ovdje.

(Verschlingung) primjećuje se uvijek, također ako bi *ê* s tim akcentom obilježen bio, kako neki naime imaju običaj pisati, dakle *bêrza Szmêrt*.

G ima njemački glas; samo ako iza sebe ima *y*, izgovara se kao gore spomenuti *dy*, naime kao *dsch* s jednim prizvukom glasa *j*; npr. *gyungy* (Perle); čitaj *dschundschi*.

Bilješka. Kod izgovora tog hrvatskog *dy* i *gy* kao *dsch* (koje je u njemačkom zasvim nepoznato) treba posebno paziti izgovor je mnogo mekši kao i *ch*, *tsch*: najsigurnija prednost kod izgovora *dy* i *gy* jest da jezik treba malo pritisnuti na nepce, dočim kod *ch*, *tsch* udara o nepce.

H je kod Hrvata uvijek pravi suglasnik i izgovara se na početku i na koncu riječi s jakom aspiratornošću kao u njemačkom *ch* (kao što glase riječi *machen*, *mich*); npr. *Herczeg*, (Herzog), čitaj *herzeg*: *hren* (Kren), čitaj *Chren*: *greh* (Sünde), *grech*, ali nikada hrvatski *h* ne zvuči kao *g* ili *k*.

L ima njemački glas; jedino ako iza sebe ima *y*, taj *ly*, mora se čitati kao *lj*, gotovo kao italijanski *gli*, dakle tako da se iza *l* čuje malo *j*; npr. *Szablya* (Sabel) čitaj *sablja*. Isto vrijedi i kod *N* i izgovara se *ny* kao *nji*.

S ima tri različita izgovora:

1. *s* pred *z* ili *sz* izgovara se kao tvrdi njemački *ß*; npr. *Szava*, čitaj *ßawa*, (rijeka, A. J.).

2. *s* ispred *h*, *ch*, *k*, *p*, *t*, ili također ispred drugog *s* (ili *s'* s jednim oštrim akcentom kako ga neki uobičajaju upotrebljavati na početku riječi)²⁰ ili kod glagola u 2.1. na kraju te riječi isto se tako izgovara kao njemački *sch*, ili *sp*, ili *st*, kao: *shifsmifs*, ili kako drugi pišu *sifsmifs*, ili *fsifsmifs* (Fledermaus), čitaj *schischmisch*; *schuka*, Hecht, *Stschuka*; *spital*, *Spital*, *stala*, Stall, *stala*; *Znas*, *snasch*; *vidis*, *widisch*.

3. *s* u jednom drugom položaju, ako naime nije u gore spomenutoj poziciji, ima poseban glas koji je njemačkom jeziku nepoznat; mogao bi biti jednak francuskom *j*, mađarskom *Zs*, dalmatinskom (dem dalmatischen) *x*, češkom *z*, i ćirilskom ili ruskom *ж*, a najbolje se može izraziti njemačkim mekim *sch*. Kod tog izgovora treba posebno paziti, jer jezik ne dodiruje nepce; npr. *sidov*, čitaj meko *schidow*.

T uvijek odgovara njemačkom glasu, osim ako se iza njega nalazi *y*, tada poprima izgovor kao *ch* ili njemački *tsch*; npr. *hityen*, čitaj *hītschen*.

V zvuči kao njemačko *W*.

²⁰ A. Jambrešić u svojem rječniku pod naslovom »Orthographia seu recta croatice (generalis vocabulo illyrice, seu szlavonice) scribendi ratio« kada govori »De litera S« onda upotrebljava *s'* kako kaže Szentmártony.

Y, ako stoji sâmo, zove se i izgovara *i*; Inače to slovo u hrvatskom nije u upotrebi, iznimno iza suglasnika *d*, *g*, *l*, *n*, *t*, kojih je izgovor s *y* umekšan, kako je gore kod tih slova već zabilježeno.

Bilješka. Pri tome treba pripaziti, iako *dy* i *gy* imaju jednak glas; a *ty* se izgovara kao *ch*, ipak kod pisanja ne smije se zamijeniti *dy* sa *gy* i *ty* sa *ch*, da naime izvedenice od korijena riječi ne postanu pogrešne.²¹

Z se u hrvatskom izgovara kao njemački meki S, npr. kao u riječima: *unser Kaiser*.

Bilješka. Mnogi u riječima gdje treba ispred *k*, *p*, *t* pisati *sz*, izostavljaju *s*, te pišu samo *z*: tako pišu umjesto *deszka*, *dezka*; umjesto *szpim*, *zpm*.

O dvoglasju (diftonzima, A. J.) Hrvati ne žele ništa znati, iako se neki od njih u izgovoru često pojavljuju; da bi ih izbjegli, ako žele izraziti glas *ai*, *ei*, *oi*, *ui*, umjesto *i* pišu *j*, koji se ipak izgovara *i*; npr. *jaj*, čitaj *jai*; *glej*, *glei*, *moj*, *moi*; *chuj*, čitaj *tschui* itd.²²

Upotreba akcenta kod Hrvata je različita; jedni ih sasvim zabacuju, drugi uzimaju tri, većina ih danas uzima dva, naime teški akcent (*accentum gravem*) kroz koji se naglasak samoglasnika produžuje; i oštar akcent (*accentum acutum*) kroz koji *E*, kako je gore zabilježeno, dobiva niži (dublji) zvuk.

Uopće ne može se akcent izostaviti, jer mnoge riječi bez promjene jednog slova, samo kroz izmijenjeni izgovor, dobiju sasvim drugo značenje: dakle. *dug* (lang); *düg* (Schuld). *Szad* (jezt); *szàd* (Frucht); *budi* (seie du); *budi* (erwecket); *büdi* (wecke du). *szedem* (sieben), *szèdem* (ich werde sitzen), *szédem* (ich werde grau). *Szvèti* (heilig); *szveti* (er heiliget); *szvéti* (es leuchtet).

Nakon ovih ortografskih i ortoepskih objašnjenja Szentmártony nastavlja dodajući:

»Oni koji su vješti slavenskom ili lirskom jeziku, moći će lako primijeniti dana pravila; također i Mađarima neće biti teško, jer zapravo njihov način pisanja i izgovora ima mnogo sličnosti s Hrvatima (misli na kajkavce, A. J.) Naprotiv, Nijemac, Francuz ili Talijan čisti hrvatski izgovor može naučiti samo iz hrvatskih usta.

²¹ U vezi s tom bilješkom Tomaš Mikloušić 1819. eksplicira, dajući sugestiju za etimološko pisanje riječi: »(...) Kaj se dotiče načina pisanja, morem domorocem mojem valuvati, da ja ne samo čistoću istoga jezika, nego i pravopisanja naredbe (...) pred očima osebito imal jesem: na pravopisanje spada reč ispeljana poleg korenite reči ravnati (se), ada v. p. *nahadyam*, ne pako *nahagyam*, *rodyen*, ne pako *rogven* piše se, ar korenite reči jesu: *hoditi*, *roditi* (...)«, Citirano prema F. Fancev, Dokumenti..., 139.

²² Isto tako kod Jambrešića, n. dj., »De vocali I, i«.

Na kraju želimo ovdje pridodati njemački Oče naš, kako bi se trebao pisati na hrvatskom jeziku, kada bi ga Hrvat trebao izgovoriti na njemačkom dijalektu:

Fater unzer, der du biszt im Himmel, gehajliget verde dajn nam, (? , A. J.) czukomme unz dajn Rajh, dajn vill gefsehe, vie im himmel, alzo auh auf Erden. Gib unz hajnt unzer teglihesz prod, und fergabe unz unzere shulden, als auh vir fergeben unzeren shuldigern, und fire unz niht in ferszuhung, szonderen erleze uns fon ibel, amen.«

Na osnovi ovdje prikazane Szentmártonyjeve ortografije čiji smo diskurz poradi zanimljiva tumačenja preveli na hrvatski, možemo zaključiti da je ta gramatika »Uvod u hrvatsku slovnicu za Nijemce« *Einleitung zur kroatische Sprachlehre für Teutsche* imala dvostruko značenje. 1) da upozna Hrvata (kajkavca) s pravilima i zakonitostima njegova književnoga jezika i 2) da usporedim prikazom kajkavske ortografije s njemačkom, pomogne i Hrvat u učenju njemačkog jezika s jedne strane a Nijemcu hrvatskoga s druge strane. Jer kako smo već istakli, to je gramatika, pored Nijemca bila namijenjena također i »für die im wesentlichen deutsch erzogenen Slawen (Kroaten, A. J.), di daraus ihre Muttersprache lernen oder sich in ihr vervollkommen sollen.« (v. bilj. 11).

U drugom dijelu gramatike, Szentmártony svoju pažnju posvećuje imenicama, zamjenicama, pridjevima, brojevima (16—43). Valja odmah primijetiti da Szentmártony upotrebljava šest padeža, ili kako on kaže *Endunga* (nastavaka). Pitanje je, da li je bio svijestan postojanja sedmog padeža, lokativa, jer taj je najčešće sasvim je-dnak, i po obliku i po akcentu, dativu²³

Treći dio gramatike je najopsežniji (44—99) i raspravlja o *glagolskim vremenima*. Taj dio sadrži prikaz pomoćnog glagola biti, konjugaciju pravih glagola, o ostalim pomoćnim glagolima, o povezanosti i tvorbi svršenih i nesvršenih glagola, o nepravilnim glagolima i glagolima koji završavaju u 1. l. sg. na -em, -jem, -sem, -vem, -am, -im.²⁴ U četvrtom je dijelu gramatike riječ o nepromjenljivim

²³ Usp. Ljudevit Jonke, *Prilog Slavonije hrvatskoj nauci o jeziku*, p. o. iz knjige: Simpozij — Doprinos Slavonije hrvatskoj književnosti —, Zagreb—Vinkovci 1968, 139.

²⁴ Još nam jedan podatak govori da je zaista Ignacije Szentmártony mlađi autor prve tiskane kajkavske gramatike. Naime, kada govori o razlici između *szebe* i *szvoj*, kao primjer na str. 41 navodi »od pravil szem ga od szebe. flos latin.« Ova posljednja sintagma »flos lat.« zapravo je kratica latinskog školskog udžbenika iz godine 1747. koji je izdao u Zagrebu Franc Pomey pod naslovom »Flos Latinitatis ex Auctōrum Latinae Verborum, Particūlum Ordine et Indice in hunc digestus libellum...«, a na kajkavski jezik to je djelo preveo Ivan Galjuf (1710—1770). To svjedoči da je samo Szentmártony mlađi dobro poznavao jedno i drugo djelo jer se kao profesor gramatike njima svakako služio, bilo u Varaždinu bilo u Zagrebu, pa ga sada i citira.

vrstama riječi: *prijedlozima*, *prilozima*, *uzvicih* i *veznicima*, tu govori i o tvorbi prijedloga, te daje popis najčešće upotrebljivanih nepromjenljivih riječi.

Nakon što je domaćem i stranom korisniku gramatike pregledno i iscrpno razložio morfologiju hrvatsko-kajkavskog književnog jezika, na kraju dodaje i ovu bilješku:

Tko ovaj jezik želi točno naučiti na temelju dosada predočenih pravila putem vježbe, tome želim savjetovati, neka uzme u ruke bilo koju hrvatsku knjigu primjenjujući na nju ova pravila s razmišljanjem, ili neka nađe nekoga tko će mu sve to objasniti i ubrzo će od toga imati dobar uspjeh.

Za cilj i konac bit će vrlo korisna knjiga Evanđelja koja se nalazi u svim mjestima i koja potvrđuje visoki ugled u ovom jeziku (jer se već dugo vremena na blagdane čita pred narodom) a isto je tako lako razumljiva. Što se sintakse tiče, dana su tu i tamo različita pripadajuća pravila, osim toga njemačka sintaksa ima mnogo zajedničkoga s hrvatskom sintaksom; lako će se također netko naći koji će za Nijemce izdati posebnu sintaksu, ukoliko će se pokazati da je ovaj *Uvod u hrvatsku slovnici* prihvaćen sa zadovoljstvom.²⁵

U nadi da ćemo u slijedećoj knjizi ovih *Radova* moći objaviti u prijevodu čitavu gramatiku, još jednom ističemo da je zasluga Szentmártonyjeve gramatike u tome što je u njoj prezentirao mnoštvo primjera hrvatskokajkavskog jezika, a ti su podaci vrlo korisni u leksikografskom pogledu! Kada se sve to uzme u obzir, onda ta gramatika ima daleko veću vrijednost kako u povijesno-kulturnom tako i lingvističkom smislu.²⁶

Od znanstvene bi koristi i vrijednosti bilo njezino reprint izdanje. Naša filologija to bi mogla u dogledno vrijeme i učiniti.

²⁵ Bartol Kašić u hrvatskoj gramatici *»Institutiones linguae illyricae«* (1604), također ističe kako se sintaksom neće posebno baviti, jer ona ima mnogo zajedničkoga sa drugim jezicima, te se ona može naučiti praksom i vježbom. U vezi s Kašićevom gramatikom v. rad R. Katičića u Rad-u, knj. 388, JAZU, str. 5—106.

²⁶ Bez obzira na tu i tamo nedovoljno jasnu gramatičku deskriptivnost pri čemu autor strogo ne propisuje normiranje u današnjem smislu riječi, ipak prvi dio posvećen grafiji i izgovoru te njegov izbor narječja, pokazuju da je Szentmártony prvi načinio izvjesnu jezičnu standardizaciju kajkavskoga književnog jezika za što je tada imao potpuno pravo. Šteta što ta gramatika nije našla svoje mjesto među izvorima za izradu Kajkavskog rječnika. Spomenimo još da je Ignacije Szentmártony mlađi autor još dviju latinskih pjesama prigodnica: *»Carmen honoribus Nicolai Skerlecz, Zagrabia apud Koch 1782 in 4to«* i *»Festivus aplausus Francisci Esterhazy Bani, Zagrabia tiijpis Josephi Koch 1783 in 4to«*. Usp. rukopisni katalog u Arhivu JAZU sign. II d. 222 u Zagrebu, pod naslovom *»Croatiae, Sclavonice aut etium Latine dexibantes Authoreas Reg. Croatiae ab Anno 1660 usque 1785«*. Nije isključena mogućnost da je upravo Joseph Koch u svojoj oficini tiskao Szentmártonyjevu kajkavsko-njemačku gramatiku.

GRÜNDE DER CROATISCHEN SPRACHE ZUM NUTZEN DER
DEUTSCHEN JUGEND. VERFASSET VON JOHAN VITKOVICH a.d.U.G.J.
PRIESTERN UND KÖNIGL. PROFFESOR IN AGRAM 1779.

PREDGOVOR (VORREDE)

Die erste Sprache der Menschen auf der Welt war nur eine: erat terra labij unius, et sermonum eorundem. Gen. II. V. 1. Diese war die hebräische, wie es unter den Gottes-Gelehrten sagt gewiss ist; dieselbe endlich bei dem Baue des babylonischen Thurms von dem Allmächtigen selbst, der die Hochmuth des stolzen Volkes straffen wolte, vermischet worden ist; von welcher Zeit an — unterschiedene Sprachen ihren Anfang genommen haben — nebst der hebräischen die Griechische, Lateinische, Illyrische, Teutonische und Tartarische als die Mütter aller übrigen Sprachen, die anderswo in der Welt sind. Von den andern nichts zu melden, möchte die Frage von Illyrischen Sprache sein, was selbe für eine gewesen sei? Ob sie annoch ganz verharren und welche dieselbe unter anderen sich selbst ziemlich ähnlichen Sprachen wäre? als da sind: die Moscovitische, Polnische, Slawonische, Böhmische, Croatische, Slowakische, Dalmatische ec. Diese Frage zu beantworten überlasse ich denjenigen, welche weder an Büchern noch am Gelde Mangel haben. Diese glaube ich doch, daß die Croatische Sprache als wie sie in Agram, der Hauptstadt in Croatien in Flor ist, die erstgebohrne Tochter der wahren Illyrischen Sprache sei, weil dieselbe nämlich die lindeste und annehmlichste unter anderen ist, wie die Italienische unter den übrigen Töchtern der Lateinischen Muttersprache; sie sind am meisten nur in der Schreib- und Redart, in der Veränderung einiger Buchstaben oder Sylben, und in einigen fremden Wörtern unterschieden; am besten, und zu wünschen wäre es, daß sie alle einmahl übereinstimmten; allein dieses ist kaum zu hoffen, da eine jede aus diesen Nationen die ihrige mehr schätzt und den anderen vorzuehet; dieses könnten vielleicht die Monarchen alleinig zuwegbringen. Weil also ein jeder seine Muttersprache am meisten liebt, und schätzt, so fand ich mich auch verbunden, eben diese Pflicht meiner croatischen Sprache zu erweisen und selbe also auch anderen den Croaten wohl geneigten Nationen mitzutheilen und kund zu machen; fürnämlich denjenigen die sich in unserem Lande jetzt aufhalten, oder künftighin aufhalten werden; der Ursach halben habe ich auch die Gründe der croatischen Sprache in der kurtze verfasst.

Meine Absicht war am ersten: den Deutschen den ich sehr vieles schuldig bin und die sich zur besten Beförderung des gemeinen Wesens allhier befinden, zu dienen und denselben den Umgang mit den Croaten, so in der deutschen Sprache unerfahren sind, leichter und angenehmer zu machen; zum zweiten habe ich auch meine lieben Patrioten dienlich sein wollen, und denselben eine Gelegenheit geben, einige deutsche Wörter zu erlernen, sie werden wohl eine ziemliche Anzahl derselben lernen können, denn sie werden eben so viel deutsche Wörter finden als sie Croatische lesen werden.

Der Allmächtige gebe es, dass diese meine Mühe vielen zum Nutzen, zur Beförderung des gemeines Wesens, und endlich zur grösseren Ehre Gottes gereiche.
Der Verfasser.

Ovaj smo predgovor ispisali iz rukopisa Vitkovićeve gramatike koja se nalazi u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu pod signaturom R 3168.

KAJKAVIAN GRAMMAR OF IGNACIJ SZENTMÁRTONY (1783)

Ignacij Szentmártony, Jr. (1743—1806), and Ignacij Szentmártony, Sr. (1718—1793) lived in the 18th c. When speaking about authorship of the grammar *Einleitung zur Kroatischen Sprachlehre für Deutsche* (1783), bibliographers and literary historians did not state precisely who the author was — Ignacij, Junior or Senior.

On the basis of archive documentation and other relevant data the author of this treatise concludes that Szentmártony, Jr., is the author of the above-mentioned grammar-book. The first part of the grammar is being discussed, i. e. orthography and pronunciation of individual sounds. At the several facsimiles from Szentmártony's grammar are added.

Einleitung
zur
kroatischen Sprachlehre
für Deutsche.

Ignac Szentmártony
B

Sl. 2. Naslovna strana Szentmártonyjeve gramatike (1783).

Keine der europäischen Sprachen ist in ihrer vielfältigen Mundart so sehr verschieden und verbreitet, als die Illyrische oder Slavische: Die Russen, Polen, Böhmen, Mähren, Wenden, Dalmatier, Bosnier, Bulgaren kommen in ihren Stamnwörtern und Benennungen fast überein, und doch sind ihre Sprachen eben so wenig die nemliche, als es die Italienische, Französische, und Spanische sind, welche doch auch von einer Muttersprache, nemlich der Lateinischen, abstammen.

Wir sind die ersten, so es wagen, jene Sprache, die man eigentlich die Kroatische nennet, in sichere Regeln zu bringen, und die Anfangsgründe zu einer vollständigen Sprachlehre für jene Mundart, welche in den Gespanschaften von Agram, Kreutz, und Warasdin, und

A 2 den

den nächst angränzenden Provinzen üblich ist, zum Gebrauche lehrbegieriger Ausländer zu entwerfen.

Wir unternehmen diesen Versuch vorzüglich, um den ruhmwürdigen Eifer erlauchter Männer, deren Namen jedoch für ein so geringes Werkchen zu erhaben sind, auch für die Zukunft zu Unterstützung so gemeinnütziger Absichten anzufachen, und Ihnen jenen immer bereiten Dienstleister zu bezeigen, womit wir ihrem gegebenen Wink die gebührende Folge zu leisten beflissen sind.

Da wir voraussetzen, unsere Leser werden ohnehin einen Begriff von den Kunstwörtern der deutschen Sprachlehre haben, wollen wir auch davon keine Erwähnung machen, um die so sehr beliebte Kürze nicht zu übertreten.

Warasdin, den 20.
May 1783.

Erster

Erster Theil.

Vom dem Gebrauche, und der Aussprache der Buchstaben.

Die Kroaten bedienen sich heut zu Tage der lateinischen Buchstaben, deren jedoch nur folgende gebräuchlich sind: a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, r, s, t, u, v, y, z. Dann q, und x, sind in dieser Sprache, wenigstens jetzt, gänzlich unbekannt.

A 3

Da

Sl. 4. Prvi dio, str. 5.

Da aber die kroatische Sprache solche besondere Töne eigen hat, die auch mit allen sonst gewöhnlichen Buchstaben nicht konnten ausgedrückt werden, vermehrten die heiligen Cyrillus und Methodius, welche für die Slawische und Slavische Völker eine neue Schreibart einführen, die Zahl der Buchstaben, um alle Töne mit eigenen einfachen Zeichen ausdrücken.

Nach angenommener lateinischer Schreibart mußte also der Abgang dieser neu eingeführten Buchstaben durch Zusammenlegung ersetzt werden: zweien Mittellaute machen jetzt einen neuen, einfachen Ton. Diese sind:

heutige Schreibart:	Alt-, Slavische:	Namen:	Deutsche Aussprache:
Ch, oder cy.	Ч oder Ъ	cherv.	Tschert.
Cz.	Ц	Czi.	zi.
Dy, oder gy.	Д	gyero.	Dschert.
ly.	Л	ly.	lii.
ny.	Н	ny.	Nii.
Ss, oder sh.	Ш	Slaj.	Schaj.
Sz.	С oder Ѕ	szlovo.	slowo.

Alle obige lateinische Buchstaben werden nun bey den Kroaten meistens ganz gewöhnlich, und von dem Deutschen nicht verschieden ausgesprochen: jene jedoch, welche eine von dem Deutschen

Deutschen abweichende Aussprache erfordern, werden wir besonders anmerken, wie folgt:

B, wird etwas gelinder, als bey dem Deutschen gewöhnlich ist, ausgesprochen.

C, wird von den Kroaten nie, als vor dem Mittellaute h, s, z gebraucht, und alsdann hat es folgende Aussprache:

Ch, oder cs, lautet wie im Deutschen Tsch. z. B. Korbach, oder Korbacs wird ausgesprochen Korbatsch.

Cz, ist das deutsche Z. z. B. Czukor, spricht man aus Zukor.

D behält seinen deutschen Laut, ausgenommen, wenn es vor dem y steht, da es wie dsch ausgesprochen wird, jedoch also, daß man nach dem dsch etwas wenigens von einem j höre, fast wie das Italienische gi in dem Wort giungere; z. B. Rodyen, geböhner, lese Godschjen.

E hat bey den Kroaten dreyerlei Töne:

1. Klingt es wie das gewöhnliche deutsche e; z. B. vedro, heiter, lese wedro.

2. Wenn das é ein scharfes Tonzeichen hat, wird es fast wie ein deutsches ê ausgesprochen, oder lautet vielmehr wie das erste e in den Wörtern Ebenholz, Esel; z. B. védro, einer, lese wödro.

3. Steht das E aber vor dem R und noch einem folgenden Mittellaute, so klingt es sehr still, und wird fast gänzlich verschlungen;

A 4

1. B.

z. B. berza szmert, geschwinder Tod, wird berza Smerz ausgesprochen. Diese Verschlingung wird immer beobachtet, wenn auch das é mit diesem Tonzeichen bemerkt wäre, wie nemlich einige zu schreiben pflegen, als berza Szmért.

G hat den deutschen Ton; nur wenn es ein y nach sich hat, wird es mit obbemeldtem dy gleich ausgesprochen, nemlich wie dsch mit ein wenig nachklingenden j; z. B. gyungy, Perle; lese dschundschi.

Anmerk. Bey der Aussprache dieses kroatischen dy und gy wie dsch (welche dem Deutschen ganz unbekannt ist) muß man hauptsächlich nicht haben, daß selbe viel gelinder, als jene des ch, esch, sey: der sicherste Vortheil ist, bey Aussprechung des dy und gy, dsch, die Zunge sehr wenig an den Gaumen anzudrücken, wohingegen selbe bey dem ch, esch, stark an den Gaumen anschlagen muß.

H ist bey den Kroaten stets ein wirklich: tüchtiger Mittlauter, und wird im Anfange der Wörter immer mit einem starken Hauch, am Ende derselben aber, oder vor einem andern Mittlauter wie ein deutsches h (so wie es in den Wörtern machen, mich, lautet) ausgesprochen; z. B. Herzeg, Herzog, lese herzeg: hren, Kren, lese Chren: greh, Einnde, grech, niemals aber klinget das kroatische h wie ein g, oder f.

L hat

L hat den deutschen Ton; nur, wenn es ein y nach sich hat, muß dieses ly, wie lii, fast wie das Italienische gli gelesen werden: also, daß man nach dem l das j ein wenig höret; z. B. Szablya, Säbel, lese sablja.

Das nemliche ist auch bey dem N zu merken, und wird das ny stets wie nji ausgesprochen.

S hat drey verschiedene Aussprachen:

1. s vor z oder sz wird wie ein scharfes deutsches ß ausgesprochen; z. B. Szava, der Eaufluß, lese sawa.

2. s vor einem h, ch, k, p, t, wie auch vor einem andern s (oder s' mit dem bey einigen gebräuchlichen rauhen Accent im Anfange eines Wortes) oder bey allen zweiten Personen der Zeitwörter am Ende des Wortes wird eben also ausgesprochen, wie die Deutsche ihr sch, oder ihr sp oder st aussprechen, wie: shismis, oder wie andere schreiben, silsmis, oder auch tsismis, Fledermaus, lese schischmisch; schuka, Hecht, Beschuka; spital, Epital, spital, stala, Stall, skala; Znas, du weißt, snasch; vidis, du siehst, widsch.

3. s aber in jeder anderen Lage, wenn nemlich keiner der obverhnten Fälle vorhanden, hat einen besondern Laut, der dem Deutschen nicht bekannt ist; er kommt dem französischen j gleich, dem ungarischen zs, dem dalmatischen x, dem böhmischen z, und dem Cyrillisch- oder Rußischen ж, und könnte am besten durch ein

ж 5

sehr

sehr lindes deutsches sch ausgedrückt werden, bey dieser Aussprache man jedoch sehr Acht haben muß, daß die Zunge den Gaumen fast gar nicht berühre; z. B. sidov, Jude, lese sehr gelinde schidow.

T hat immer den deutschen Laut, außer wenn es ein y nach sich hat, da es dann die nemliche Aussprache wie ch oder das deutsche esch annimmt; z. B. hityen, geworfener, lautet hieschen.

V klingt wie das deutsche W.

Y, wenn es allein steht, heisset es und, und wird i ausgesprochen; sonst aber ist dieser Buchstabe im Kroatischen gar nicht gebräuchlich, ausgenommen nach den Mitlautern d, g, l, n, r, deren Aussprache alsdann durch das y, gemildert wird, wie bereits oben bey jedem dieser Buchstaben besonders angemerkt worden.

Anmerk. Daben ist aber zu beobachten, daß, obwohlen dy und gy einen gleichen Laut haben; und ry ebenfalls wie ch ausgesprochen wird, doch im Schreiben das dy mit dem gy, und das ry mit dem ch nicht verwechselt werden müsse, damit nemlich die Ableitung von den Stammwörtern nicht verfehlet werde.

Z wird bey den Kroaten, wie ein lindes deutsches S, z. B. wie in den Wörtern: unser Kayser, ausgesprochen.

An

Anmerk. Viele pflegen in den Wörtern, worinn vor dem k, p, r, ein sz geschrieben werden sollte, das s auszulassen, und nur das z allein zu setzen: also schreiben sie statt deszka, Brett, dezka; statt szpim, ich schlafe, zpim.

Von Doyellaatern wollen die Kroaten in ihrer Sprache nichts wissen, obwohl einige derselben in ihrer Aussprache häufig vorkommen; um selbe also zu vermeiden, schreiben sie, wenn sie den Ton von ai, ei, oi, ui, ausdrücken wollen, statt d. a i ein j, welches aber doch wie ein i ausgesprochen wird; z. B. jaj, wehe, lese jai; glej, sehe, glei, moj, mein, moi; chuj, höre, ischui &c.

Der Gebrauch der Tonzeichen (Accente) ist bey den Kroaten verschieden; einige verwirren selte gänzlich, andere nehmen drey, die meisten jedoch heut zu Tage deren zwey an, nemlich das schwere Tonzeichen (accentum grave) wodurch der Ton eines Selbstlauters verlängert wird; und das scharfe Tonzeichen (accentum acutum) wodurch das k, wie oben angemerkt, einen tiefern Klang erhält.

Ueberhaupt kann man der Tonzeichen nicht entbehren, diweil viele Wörter ohne Veränderung eines Buchstaben, nur durch die veränderte Aussprache allein eine andere Bedeutung erhalten: also heisset dug, lang; dug aber, eine Schuld. Szad, heisset jetzt; szad, eine Frucht; budi, heisset seye du; budi,

er

12.

erwedet; budi; wecke du. szedem, heisset fies
ben; szedem, ich werde sitzen; szedem, ich
werde grau. szvéti, heisset heilig; szveti,
er heiliger; szvéti, es leuchtet.

Die, so der Slavischen oder Magyarischen
Sprache kundig sind, werden diese wenige ge-
gebene Regeln leicht anwenden können; auch
lingarn kann es nicht schwer fallen, weil ihre
Schreibart sowohl, als ihre Aussprache mit
den Kroaten viele Ähnlichkeit hat. Ein Teu-
scher hingegen, Franzose, oder Italiener kann
die reine Kroatische Aussprache nur aus einem
Kroatischen Mund erlernen.

Zum Beschluß wollen wir das teutsche
Vater unser besetzen, wie selbes auf Kroat-
isch geschrieben werden müßte, wenn es der
Kroat nach teutscher Mundart aussprechen
sollte:

Fater unzer, der du biszt im Himmel,
gehajliget werde dajn nam, czukomme unz dajn
Rajh, dajn vill gesehe, vic im himmel, alzo
auh auf Erden. Gib unz hajnt unzer teglichesz
prod, und fergebe unz unzere shulden, als auh
vir fergeben unzeren shuldigern, und firc unz
niht in fersuhung, szonderen erleze uns fon
abel, amen.

Звѣтъ

Sl. 8. Kraj prvog dijela gramtike i drugi dio gramatike o imenicama i za-
mjenicama.

13

Zweiter Theil.

Vom Nenn- und Gütwort.

Erstes Hauptstück.

Vom Nennwort.

§. I.

Wie das Geschlecht der Nennwörter zu
erkennen sey.

Die Kroaten haben, wie die Teutschen,
dreyerley Geschlechter: das männliche, weibli-
che, und ungewisse, welche auf folgende Weise
zu erkennen sind.

Erste Regel.

Die Nennwörter, welche etwas männli-
ches bedeuten, sind männliche, die etwas weib-
liches, weiblichen Geschlechts. Z. B. Szlug, der
Dienet, Dechko, der Knabe, Kokor, der
Hahn,

haben, sind männlichen: jüngeren Marti, die Mutter, Deklich, das Mädchen, Kokoli, die Brunn, weiblichen Geschlechts.

Dit wird die Bedeutung allein das Geschlecht nicht bestimmen, da dar-n selber aus der Endung erkannt wird; dabero folgt die

Zweite Regel.

Weiblichen Geschlechts sind:

1. Die Nennwörter, so in a ausgehen, z. B. picza, der Vogel; Ruka, die Hand.

2. Die Nennwörter, so sich in arz, east, izzt, oszt, uszt, och, und posed endigen; z. B. maszt, die Salbe; bolaszt, der Schmer; koraszt, der Rosen; krepost, die Jugend; cheluzt, die Kunst; noch, die Nacht; Zapoved, der Befehl.

Hierzu sind jedoch aufgenommen, und bleiben männlichen Geschlechts folgende: hrast, der Esche; brest, der Ulmenbaum; Lasz, das Laub; most, die Most; poszt, das Gestein; gozt, der Gast.

3. Sind

1. Sind noch weiblichen Geschlechts folgende:

berv, Oterg.	osz, Wölfe.
böl, Schmerz.	panet, Rieraust.
chud, Narur, Zief.	pech, Ofen.
czén, Höhre.	perur, Flüge.
dlan, flache Hand.	peszem, Orlang.
bazzen, Augen.	pischal, Weife.
hers, Woggen.	pléfs, Kahlheit.
hitt, Wurf.	pogibel, Gefahr.
jaban, Apfel.	preruch, Handhabe.
jeszen, Herbst.	Ral, Zoch-Rader.
kerv, Blut.	Réch, Weert.
klér, Keller.	Rukover, Garbe.
klup, Wand.	schét, Würst.
kóp, Grabung.	sivad, Thier.
krelyur, Flügel, Vittel.	szvers, Wst.
küpel, Bad.	szkerb, Sorge.
las, Flüge.	szmert, Tod.
luch, Fackel.	szöl, Salz.
lyubav, Liebe.	sztern, Saat.
maz, Galbe.	verszt, Estrand.
miszel, Ordank.	vész, Dorf.
nakaz, Oelvenst.	vüls, Rauf.
narav, Narur.	Zamer, Beleibigung.
nasztely, Unterbett.	Zmész, Gemisch.
nitt, Baden.	Zob, Haber.
obutel, Fuß, Anzug.	Ztràn, Theil.
oczél, Etahl.	Zrvár, Geschöpf.
ovcz, Haber.	Zvér, Thier.

Die

Von einigen, die bald männlichen, bald weiblichen Geschlechts gebraucht werden, haben wir gar nichts melden wollen.

Dritte Regel.

Die Nennwörter, so in E und O ausgehen sind ungewissen Geschlechts; z. B. vreme, die Zeit; koleno, das Knie.

Vierte Regel.

Alle übrige Nennwörter, die in den vorigen drei Regeln nicht begriffen, sind männlichen Geschlechts, wie: boj, der Krieg; perszt, der Finger.

§. 2.

Abänderung der Nennwörter.

Die Abänderungen aller Nennwörter werden sich auf die folgenden vier Regeln und Beispiele beziehen.

Erste

Erste Regel.

Die Nennwörter, deren erste Endung in a ist, wie Riba, Fisch, Japa, Vater, Drušina, Hausgesind etc: sollen nach dem ersten Muster abgeändert werden.

Muster der ersten Abänderung.

In der einfachen Zahl:

Endung.	1. Vod - a,	Das Wasser.
	2. vod - e,	des Wassers.
	3. vod - i,	dem Wasser.
	4. vo l - u,	das Wasser.
	5. vod - a,	Wasser.
	6. vod - um,	mit dem Wasser.

In der mehreren Zahl.

Endung.	1. Vod - e,	Die Wässer.
	2. vod - ah,	der Wässer.
	3. vod - ih,	den Wässern.
	4. vod - am,	die Wässer.
	5. vod - c,	Wässer.
	6. vod - ami.	mit den Wässern.

1. Anmerk. Die sechste Endung wird niemals mit dem Wortwort od, von, gebraucht, sondern vielmehr mit dem z — mit; oder auch mit

mit andern Vornwörtern, wovon an seinem Orte gehandelt werden solle.

2. Anmerk. Einige Nennwörter haben in der zweiten Endung der mehreren Zahl den ersten Ausgang ganz anders; z. B. von *szerz-etr*, Schwefel, machen sie *szerz-etr*, der Schwefelstein, von *dekla*, der Wägel; von *chreislanya*, *chreislanya*, der Kirschen; von *ovca*, *ovca*, der Schaafe; von *zemlya*, *zemlya*, der Erden &c.

3. Anmerk. Von einigen Wörtern kann man sich aber fast nur der andern zweien Ausgänge dieser zweiten Endung bedienen; z. B. *czirkva*, Kirche, sagt man *czirkva* oder *czirkvab*, der Kirchen; *kapiya*, Tropfe, *kaphyib* oder *kaphyab*, der Tropfen; *chalaria*, die Eist, *chalarib* oder *chalariab*, &c.

Wenn insgemein in dieser zweiten Endung der erste und kürzeste Ausgang, wann aber die andern beide gebraucht werden sollen, wollen wir schon bey Gelegenheit weitausföhrlicher anmerken.

Zweite Regel.

Nennwörter, die nicht in a ausgehen, und männlichen Geschlechts sind, werden nach folgendem Muster abgeändert.

mn.

Muster der zweiten Abänderung.

In der einfachen Zahl:

1. Perszt.	Der Finger.
2. perszt-a,	des Fingers.
3. perszt-u,	dem Finger.
4. perszt-a,	den Fingern.
5. perszt,	die Finger.
6. perszt-om.	mit dem Finger.

In der mehreren Zahl:

1. Perszt-i,	Die Finger.
2. perszt-ov,	der Finger.
3. perszt-ih,	den Fingern.
4. perszt-c,	die Finger.
5. perszt-i,	mit den Fingern.
6. perszt-mi,	

1. Anmerk. In allen Abänderungsarten ist sonst die fünfte Endung der ersten gleich: nur bey dieser zweiten Abänderung sind einige wenige ausgenommen, welche in der fünften Endung ein c zuletzt annehmen, als: brat, Bruder, brate; bog, Gott, boje; gozpon, Herr, gozponé.

2. Anmerk. Wenn die letzte Sylbe einen von den Selbstlautern a, i, o, u, enthält, so wächst die zweite Endung, wie das Muster zeigt.

3. Anmerk. Nygov, a, a, bedeutet eine Sache, so ein Besizer männlichen oder ungewissen Geschlechts besitzt; nyem, a, o, eine eines weiblichen Besitzers; und nyibov, a, o, mehrere Besitzer: wie wenn man sagt; es bistet sich der Vater, daß du dein Haus bewachest, und die Mutter, daß du ihr und die Kinder, daß du ihre, und alle dreye, daß du ihr Haus bewachest, proszite nreca, da nygovu, hisu chivas, y mitu, da nyem, y ucte da nygovu, y vszi tri, da nyibovu hisu chivas.

3. Anmerk. Der ganze Unterschied zwis-
schen tsche, tschoj; und zwischen nyega nygovu,
nyem, ny bo, bestehet darinne, daß sich tsche
und tschoj allzeit auf die erste Endung seines
Beiworts, als den Besitzer der angegebenen Sa-
che beziehet; übrigens gebrauchet man nygovu
nygovu, besonders aber, so oft man dadurch ei-
nen Besizer aus der vorübergehenden oder un-
folgenden Rede versteht; a B. gdabi lyubil
bil telus tschoje, lyubile nye do konca Ioan:
13. da Jesus, die Seinigen geliebet hatie,
hat er sie bis zu Ende geliebet. Vu tschoja la-
stovira e dosel y nreгови nrega nreza prieti.
Ioan. Er ist in sein Eigenthum gekommen,
und die Seinigen haben ihn nicht aufgenommen.

Da es erhebet so gar aus der allgemei-
nen Weise zu reden, und auß den freas-
ten

tschen Schriftstellers, daß sich tsche und tschoj
auch auf die erste, zweyte und drittste beziehen.
a B. od pravizem ga od tsche, dos latin tsch
habe ihn von mir begtrieben. Tsvizaze tsch
vumreti Thom. Kemp. befreie dich die ab-
zuerben pokaisze popu. Math. 8. setze dich
tem pri ster.

§. 3.

Angehörige Fürwörter.

Ov, a, o. der, die, das.
On, a, o. i. hier, jen- jenes.
Tse, ta, to. dieser, dieser, die- es.
Izati, a, o. derselbe, dieselbe, dasselbe.
Gyiszi, ova izta, ova izto. Eben derselbe &c.
Niso auch. On izzi &c. Eben derjenige &c.
Tse izzi, ta izta &c. Dieser selbst &c.

§. 4.

Frage die Fürwörter.

Einfache Zahl männlichen Geschlechts.

1. Cdo?	Wer?
2. Koga?	wessen?
3. Komu?	wem?
4. Koga?	wen?
6. {Z. Kim}	mit wem?
{Z. Kim}	wem?

42

ungewissen Geschlechter

1. Kaj?	Was?
2. Chesza?	Wessen? (Eache)
3. Chenu?	wem?
4. Kajt	was?
5. {Z - chem}	mit was?
6. {Z - chim}	

Anmerk. Wie *gdo* werden auch abwärts des *ret*; *negdo*, *Semand*; *nigdo*, *Niemand*; und *gdojed*, *Sedermann*. Die *Koj* aber werden abgeändert: *A-kaj*, etwas; *nikaj*, nichts; *hijgod*, was immer.

§. 5.

Beziehende, und fragende Fürwörter

Koi, — a, c,	} Wer, oder welcher.
ki, ka, ko,	
koter — i, — a, — o,	

§. 6.

Uneigentliche Fürwörter.

Nekoi, — a, — c,	} Semand, Einer ic.
nek — i, — a, — o,	
nekoter — i, — a, — o,	
leden, — a, — o,	

Vr.

43

Vyzak — i, — a, o. **Sedermann.**
kigod, *koiagod*, *koiagod*.
kigod, *kagod*, *kogod*.
koterigod, *koterigod* *koterigod*.

Anmerk. Alle diese her indie Fürwörter beobachten die Regeln der *Wörter* auf *as* genaueste.

Erst

Vierter Theil

Von den unabänderlichen Theilen der
Rede.

Erstes Hauptstück.

Von dem Vortwort.

Erste Regel.

Die Vortwörter so die zweyte Endung fordern,
sind.

- * Blizu, nahe; blise, näher.
- * Dalko, daleko, weit.
- Do, zu, bis zu, bis hin.
- Iz, aus, von.
- * Izker, neben, daneben, nächst.
- Meszo, na meszo, anstatt.
- Mimo, nebst.
- Ober, oberh, ober, über.
- Od, von, aus.
- * Okolu, okolo, herum.
- * Oposzred, poszred, in mitte.
- * Poleg, an, nahe bey.
- Prck, über.
- Prez, ohne.
- Radi, zarad, zaradi, wegen.
- Raz, außer, ausgenommen.
- * Szreui, in mitte.

* Tih,

- * Tik, tikczé, neben, nächst.
- Verhu, zverhu, über.
- Zbog, Ursache dessen.
- Zmed, aus, zwischen.
- * Zdola, odzdola, unter, darunter.
- * zpoda, odzpoda, unter, darunter.
- * Zgora, odzgor, odzgora, da: über, von oben.
- * Zada, odzada, von hinten, rückwärts.
- * Zaja, odzaja, hinter, von hinten.
- * Zvan, zvana, außer, von außen.
- * Zvun, Zvuna, außer.
- Tia, do, bis.
- Kod, bey.

1. Anmerk. Bey Gebrauch des Vortworts *iz*, aus, oder von wird das *i* oft ausgelassen, und nur das *z* gebraucht wie *zove ztrani*, von dieser Seite; anstatt: *iz ove ztrani*; *szeg szega szerdza*, von ganzem Herzen; *zgora*, darüber; *zpoda* &c.

2. Anmerk. Die mit einem Sternchen bezeichneten Vortwörter werden zuweilen ohne eine dengefezte Endung gebraucht, und alsdann werden sie Nebenvörter; wie: *dalko szem bil*, ich bin lang abwesend gewesen.

3. Anmerk. Diese Vortwörter, wenn sie mit Kennwörtern der mehreren Zahl, beionz
S 3
des

116

malom

Za malo, na malom, fast nicht, schwertlich.

Zato, derodbalen, der Ursache.

Zatem, nach diesem.

Zopet, opet, znovich, wiederum.

Zoszeb, besonders, abgesehen.

Zrész, zreszna, ziszinc, ernstlich.

Zevzem, zevszema, da koncza, gänglich, wohl kommen.

Zutra, morgen.

Po zutra, preko zutra, übermorgen.

§. 3.

Beobachtungen über einige unabänderliche Theile.

I.

Folgende werden immer vorgelegt, als 1. a, aber; wie a publicanus od dalka sztoic'h, Luc. 8. Der Publicaner aber von weitem strebte. 2. Die eine Ursache andeutende ar, kiz- f, fer, dieweilen; zato, derowegen; wie: ar szem tih y ponizen, Math. 11. Dieweil ich ränst und demuthig bin.

I.

117

II.

Nachgesetzt aber werden: 1. pak, pako, wenn selbe, aber, heissen, wie; Ioscit pak mus nyini, Math. 2. Geseh aber ihr Mann. 2. Das Fragewort li, ob? jeli nimaf? meinst du?

III.

Né, ni, das Verneinungswörtchen, wenn es mit einer anderen Verneinung steht, machet es den Vortrag nicht behebend, wie bey den Lateinern sonst zu geschehen pfleget, wie: né meni nikaj skodil, es hat mir nichts geschadet.

Letzte Anmerkung. Über die-dieser angehenen Regeln in Ausübung bringen, und diese Regeln die recht erlernen will, demselben will ich anrathen, daß er irgend ein kroatisches Buch zur Hand nehme, und diese Regeln mit Uebung darauf anwende, oder sich durch jemanden erklären lasse; bald wird er die gute Wirkung davon erfahren. Zu diesem Ziel und Ende wird sehr dienlich seyn, welches sowohl ein gewisses Stück in dieser Sprache behauptet (da es nemlich seit so langer Zeit dem Volke unbekannt an Feststücken vorgelesen wird) als auch sich zu verfahren ist. Was die Vortragsung anlangt, so sind dert und da verschiedne dahin ge-

Sl. 15. Nepromjenljive vrste riječi, str. 116—117.

118

gehörige Regeln gegeben worden, und ohnehin
kömmt die deutsche Wortfügung vieles mit den
kroatischen überein: auch wird sich leicht je-
mand bereit finden lassen, eine besondere, und
für Deutsche eingerichtete Wortfügung heraus-
zuzeigen, sobald man sehen wird, daß diese Ein-
leitung zur kroatischen Sprachlehre mit Zufrie-
denheit aufgenommen wird.

Sl. 16. Konac Szentmártonyjeve gramatike, str. 118.